

CASE STUDY

laatinut

Budapest Esély Nonprofit Kft,
Tea Erdélyi, Norbert Szalai-Komka

MARIAN TARINA

Asiakkaiden erilaisten

tarpeiden tunnistaminen ja

niihin vastaaminen

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	2
Yhteenveto	2
Osa 1: Perustilanne	3
Osa 2: Ensimmäinen puolivuotiskausi (lokakuu – maaliskuu, koulutus)/1	4
Osa 3: Ensimmäinen puolivuotiskausi (lokakuu – maaliskuu, koulutus)/2	6
Osa 4: Toinen puolivuotiskausi (huhtikuu – syyskuu, harjoittelujakso)	9
Osa 5: Kolmas puolivuotiskausi (lokakuu – maaliskuu, työnhaku ja työpaikan löytäminen)	10
Osa 6: Seuranta (maaliskuusta maaliskuuhun)	12

Tiivistelmä

Tämä tapauskertomus on koulutusmateriaalia ohjaajille, mentoreille ja sosiaalityöntekijöille. Siinä kuvataan mentorin¹ eräs arkipäivän tilanne ja kerrotaan, miten mentori Budapest Esélystä käsittelee asiakkaiden erilaisia tarpeita ja ongelmia. Kuvauksen yhteydessä esitetään kysymyksiä, joita jokainen mentori/ohjaaja voi pohtia omalla kohdallaan. Lisäksi annetaan taustatietoja Budapestissa käytetävästä sosiaali- ja ohjausjärjestelmästä.

Avainsanat: uraohjaajien työnkuvan ammatillistaminen, kompetenssi / osaaminen, asiakkaiden erilaiset tarpeet, tapauskertomus, koulutus- ja opetusmateriaali

Yhteenveto

Tämä tapaus tutkimus kertoo Márian, työtä etsivän romaninaisen tarinan. Hän oli yksinhuoltaja ja asui naisten turvakodissa kahden lapsensa kanssa. Koulutuksen puuttumisen vuoksi Mária ei ollut löytänyt vakinaista työtä. Tästä syystä hän hakeutui projektiin, joka antoi hänelle mahdollisuuden kouluttautua ammattiin ja saada siihen liittyvää työkokemusta. Lisäksi projektissa annettiin opastusta henkilökohtaisten taitojen kehittämiseen ja neuvoja työnhakuun.

Mária aloitti projektin hyvin motivoituneena. Hänen lievät oppimisvaikeutensa selvitettiin onnistuneesti. Lisäksi Mária auttoi projektiryhmän ja opettajan välille syntyneen

kiistan ratkaisemisessa, mikä johti siihen, että hänestä tuli pian johtava hahmo ryhmässä. Tämä vahvisti entisestään hänen itsevarmuuttaan.

Kaikesta huolimatta Márialla oli kuitenkin vaikeuksia löytää työtä romanitaustaansa liittyvien ennakkoluulojen vuoksi. Ongelmia aiheuttivat myös Márian puutteelliset selviytymisstrategiat, joita hän oli kehittänyt toistuvasti kokemiensa ennakkoluulojen vuoksi.

¹ Unkarissa mentori on sekä ohjaajan että sosiaalityöntekijän roolissa, ja hän tarjoaa tiettyjen projektien asiakkaille ammatillista tukeaan.

Projektin aikana Mária koki yksityiselämässään useita kriisejä: hänen asumisoikeutensa päättyi, joten hän joutui lähtemään turvakodista lapsineen. Tästä eteenpäin perheen asumisolot olivat hyvin epävarmat. Epävarmuus vaikutti myös lapsiin. Lapsista vanhempi, 15-vuotias poika, alkoi viettää aikaa kadulla, mikä johti ongelmiin koulussa. Márian epävarmuutta lisäsi sekin, että hän oli viettänyt elämänsä laitoksessa varhaisesta lapsuudesta lähtien, ja perheeltä oli saatavissa vain rajoitetusti apua. Hän ei myöskään luottanut omiin kykyihinsä äitinä.

Tässä tapaustutkimuksessa kerrotaan siitä, miten ohjaaja käsitteli kyseistä vaikeaa tilannetta, miten hän analysoi ja priorisoi asiakkaan tarpeita sekä miten hän sai asiakkaansa ymmärtämään asioiden tärkeysjärjestyksen. Toisin sanoen kertomuksessa selvitetään, miten ohjaaja tunnisti asiakkaansa erityistarpeet ja miten hän menetteli niiden kanssa. Tapaustutkimus koskee asiakkaiden erilaisuutta, johonkin vähemmistöryhmään kuuluvien asiakkaiden erityisongelmia ja mahdollisia tapoja tunnistaa ja käsitellä näitä erityisongelmia.

Osa 1: Perustilanne

Heinäkuussa 2010 Mária haki mukaan projektiin, jonka vetäjä oli kodittomia ja työttömiä ihmisiä rekrytoiva Budapest Esély Nonprofit Kft. Vähintään 10%:lla osallistujista tuli olla romanitausta. Kun hakijoiden kelpoisuudet olivat muuten samat, romanihakijat asetettiin etusijalle². Projektin ensimmäisten kuuden kuukauden aikana kurssilaiset saivat koulutusta, ja sen jälkeen seurasi puolen vuoden työharjoittelujakso eri työpaikoilla. Harjoittelujakson jälkeen Budapest Esély tuki kurssilaisia vielä puolen vuoden ajan lisäkoulutuksen ja työllistymisneuvonnan muodossa.

Koulutuksen ja harjoittelun aikana projektin osallistujat saivat tukea ja matka- ja kotiaavustusta. Avustuksen osana kustannettiin majoitus väliaikaisissa asuntoloissa tai kuntoutuskodeissa, joissain tapauksissa maksettiin myös vuokra. Lisäksi osallistujat veloitettiin säästämään rahaa, jota he voivat myöhemmin käyttää takuuvuokraan muuttaessaan toiseen asuntoon.

Projektin kolmannen puolivuotiskauden aikana kotiaavustuksella tuettiin vuokranmaksua. Tässä vaiheessa projektin osallistujat etsivät jo töitä tai olivat työssä. He eivät saaneet tukea tai matka-avustusta. Kuuden kuukauden harjoittelujakson jälkeen, kun heidän työsopimuksensa päättyi, heillä oli kuitenkin oikeus saada valtion maksamaa

työnhakijan tukea. Tämä takaa työnhakijalle tulonlähteen työn löytymiseen saakka.

Projektin aikana kolme sosiaalityöntekijää työskentelee 30 kurssilaisen kanssa. He auttavat kurssilaisia työhaussa, hoitavat näille terveyspalveluita, avustavat asumiseen liittyvissä ja sosiaalisissa kysymyksiä sekä arkielämän ongelmien ratkomisessa. Tuen määrästä ja laadusta sovitaan asiakkaiden ja mentorien kesken projektin alussa.

Kurssille hakiessaan Mária, 32-vuotias romani, oli 15-vuotiaan teinin ja 8-vuotiaan lapsen yksinhuoltaja. He olivat asuneet naisten turvakodissa vuoden ajan. Tuon vuoden joulukuussa heidän piti kuitenkin lähteä turvakodista,³ sillä heidän aiemmin määritelty asumisoikeutensa oli päättynyt. Mária oli käynyt koulua vain kahdeksan vuoden ajan, eikä hänellä ollut säännöllistä työtä. Hän elätti itsensä ja lapsensa kaupungin avustuksilla⁴ ja satunnaistöillä. Koska Mária ei voinut odottaa apua perheeltään, hän hakeutui projektiin saadakseen koulutusta ja työtä sekä voidakseen muuttaa vuokra-asuntoon. Hänen ainoa huolenaiheensa oli, että projektin koulutusjakso olisi vielä kesken silloin, kun heidän pitäisi lähteä naisten turvakodista. Mentori kuitenkin vakuutti Márialle, että koulutuksen ja harjoittelun aikana osallistujat saisivat rahallista apua selvittääkseen taloudellisista menoistaan.

² Unkarissa vähemmistöryhmien oikeuksista on säädetty lailla: laki CXXV vuodelta 2003 tasavertaisesta kohtelusta ja tasavertaisien mahdollisuuksien edistämisestä. Lain artiklan 11 kohdat (1)-(2) koskevat vähemmistöjen suosimista ja suosimisen sääntöjä. Lisätietoja löytyy tasavertaisia mahdollisuuksia käsittelevästä taustatietokappaleesta.

³ Naisten turvakoti on paikka, jossa kodittomat äidit tai perheväkivallan uhrin voivat asua korkeintaan kahden vuoden ajan lastensa kanssa (jos lapsi on 21-vuotias tai nuorempi).

⁴ Mária sai tilapäistä rahallista tukea tai lastensuojeluun tarkoitettua lisätukea (jonka määrä oli 5000 – 10 000 Unkarin forinttia eli 20 – 40 euroa kaupungista riippuen, ja jota voidaan hakea normaalisti 2 – 3 kertaa vuodessa) sekä silloin tällöin lastensuojeluun tarkoitettua avustusta. Tilapäinen tuki ja lastensuojeluun tarkoitettu tuki ovat niin sanottuja "kriisiapuja", joita kunnanvaltuusto tai kunnan valtuuttama komitea voi myöntää äärimmäisessä ahdingossa eläville perheille. Lastensuojeluavustukseen kuuluvat ilmaiset koulukirjat ja ilmaiset ateriat koulussa. Asiakas saa myös oikeuden ilmaiseen terveydenhoitoon.

Projektin alkutestien tulosten mukaan Mária oli motivoitunut sekä opiskelemaan että hankkimaan työtä, ja hänen älykkyytensä oli keskitasoa. Johtuen siitä, että Márian opinnot olivat päättyneet 15 vuotta sitten, hänelle saattaisi olla ongelmallista totuttautua koulumaiseen työskentelyyn – hän mainitsi itse tästä pelosta jo ensimmäisessä haastattelussa. Márian ulkoasu oli siisti ja hän vaikutti itsevarmalta, vaikka valintakomitea havaitsikin, että hänel-

lä oli vaikeuksia säilyttää katsekontakti ja että hän oli kireä ja hiljainen kysyttäessä perheestä ja yksityiselämästä. Vastauksissaan Mária keskittyi tiukasti siihen, mitä kysyttiin, eikä kertonut mitään ylimääräistä, joka olisi voinut edistää keskustelun sujuvuutta. Lääkärintarkastuksessa ei havaittu mitään pitkäaikaisia sairauksia eikä psykologisia ongelmia, jotka voisivat estää projektiin osallistumisen, joten hänet hyväksyttiin mukaan projektiin.

Osa 2: Ensimmäinen puolivuotiskaus

(lokakuu – maaliskuu, koulutus)/1

Projektin koulutusjakso alkoi lokakuussa. Mária valitsi tulevaksi ammatikseen kaupan myyjän projektin puitteissa annetuista vaihtoehdoista. Hän oli yksi koulutusohjelman 15 osallistujasta. Lisäksi opiskelijat saivat motivaatiokoulutusta ja koulutusta henkilökohtaisen kehityksen tueksi. Laadittiin yksilölliset kehityssuunnitelmat ja luotiin yhteydenpitojärjestelmä mentoreiden kanssa. Mária tapasi projektimentorinsa kanssa vain tunnin ajan joka kuukausi, ja hän sai perhetukea kerran viikossa (joka kesti puolesta tunnista tuntiin). Lisäksi mentorin oli tavoitettavissa puhelimitse tai tavattavissa henkilökohtaisesti äkillisten ongelmien ilmaantuessa. Vaikka Mária aluksi pelkäsi uutta tilannetta etnisen alkuperänsä vuoksi, hän sopeutui nopeasti ryhmään, jossa hänestä tuli vaikutusvaltainen henkilö. Muut ryhmäläiset pitivät hänestä, kunnioittivat häntä ja antoivat arvoa hänen mielipiteilleen.

Opiskelu ei kuitenkaan sujunut alussa ongelmitta. Parin kolmen ensimmäisen viikon aikana selvisi, että Márialla oli ongelmia kurssien hallinnassa, opiskeluun käytettävän ajan järjestämisessä ja opetusmateriaalin ymmärtämisessä. Tämän vuoksi hänen mentorinsa ehdotti, että hän osallistuisi opiskelutekniikan kurssille muutaman muun, samojen ongelmia kohdanneen osallistujan kanssa.

Johtuen siitä, että koulutusvaihe oli melko lyhyt eikä opetussuunnitelmassa ollut joustovaraa, matematiikan opettaja eteni opetuksessa aikataulun mukaan riippumatta siitä, ymmärsivätkö oppilaat opetettavat asiat vai eivät. Tämä turhautti osallistujia, koska he pelkäsivät epäonnistuvansa matematiikan kokeessa. Kokeessa epäonnistumi-

sella olisi ollut kaksi seurausta: Ensinnäkin heidän pitäisi maksaa toisesta tenttikerrasta, mihin heillä ei ollut varaa – juuri työttömyyden, ja siitä johtuvien rahavaikeuksien vuoksihan he olivat mukana projektissa. Toiseksi useimmat eivät olisi nähneet mitään mieltä kokeen uusimisessa, sillä heidän olisi pitänyt valmistautua siihen itsenäisesti, ja siksi kurssi olisi keskeytynyt heidän osaltaan.

Opiskelijat keskustelivat ongelmasta pitkään keskenään. Vaikutusvaltaisena henkilönä Mária suostui puhumaan asiasta opettajalle. Opettaja vastasi Márialle, että hänen pitää noudattaa ennalta määriteltyä opetussuunnitelmaa, ja siksi aika ei riitä asioiden perusteellisempaan käsitteelyyn. Opettaja ehdotti yksityistunteja niille, jotka eivät pysyneet mukana opetuksessa. Yksityistunneista olisi pitänyt maksaa erikseen, ja koska opiskelijoilla ei olisi ollut niihin varaa, Mária otti koko ryhmän puolesta ongelman käsittelyyn mentorinsa kanssa. Ongelmaan piti löytää ratkaisu nopeasti, sillä se koski ryhmän enemmistöä. Kurssi oli jo puolivälissä ja lisäksi ryhmän ja matematiikan opettajan välit olivat alkaneet kiristyä.

Projektin johtajan pyynnöstä opettaja ja kaksi ryhmän edustajaa, joista toinen oli Mária, istuivat alas keskustelemaan ongelmasta sovittelijan avulla. He pääsivät sopimukseen: opettaja hidastaisi tahtia, jolloin ainakin puolet opiskelijoista ymmärtäisivät opetettavan asian ja auttaisivat sitten puolestaan niitä, joiden oppiminen oli hitaampaa. Jos opetussuunnitelmaa ei ehdittäisi käydä läpi, projekti rahoittaisi ylimääräiset matematiikan tunnit.

Tästä eteenpäin opiskelu eteni ilman konflikteja. Mária opiskeli ahkerasti, sillä hän kuului matematiikassa hitaampien joukkoon, ja lopulta hän onnistui läpäisemään tentin. Matematiikan opettajan kanssa syntyneen tilanteen onnistunut selvittäminen vahvisti Márian itseluottamusta ja motivaatiota, ja lisäksi hänen roolinsa ryhmässä teki hänestä avoimemman muita kohtaan. Márian itseluottamus kasvoi koko ajan, ja vaikka mentorin mukaan Mária ei ollut tarpeeksi vahva kestääkseen epäonnistumisia, hän menestyi hyvin projektissa.

Näytti siltä, että Mária menestyi koulussa ja ryhmässä, mutta kotiasiat edistyivät heikommin. Projektin alussa hänellä oli melko hyvä suhde 8-vuotiaaseen tyttärensä. Tytär kävi säännöllisesti koulua, vaikka hänellä oli dysleksian vuoksi oppimisvaikeuksia. Koulunkäynnin alusta asti hän oli osallistunut tukiopeutukseen, tavannut opintoneuvojaa⁵ ja saanut yksilöllistä valmennusta, minkä avulla hän oli edistynyt. Tytär oli nyt toisella luokalla. Mária nautti kertotaulun ja mittayksiköiden opiskelusta tämän kanssa. Máriasta tuntui, että lopultakin hän pystyi auttamaan tehokkaasti lastaan.

Márian poika oli nyt 15-vuotias ja Márian mukaan tämä oli "röyhkeä ja suurisuinen teini-ikäinen kakara". Poika vietti enemmän aikaa koulussa ja kavereidensa kanssa kuin kotonaan, eikä hänestä ollut apua äidilleen, vaikkei hän aiheuttanut vakavia ongelmiaakaan. Perhe tiesi, että heidän piti muuttaa pois turvakodista joulukuun loppuun mennessä. Mária oli huolissaan, sillä hänen säästönsä eivät riittäneet vuokra-asuntoon, eikä hän halunnut muuttaa isänsä luokse, joka asui pienellä asutusalueella Budapestin lähistöllä. Márian äiti oli kuollut tämän ollessaan 8-vuotias, ja isä oli laittanut Márian laitokseen. Vaikka he silloin tällöin puhuivat toisilleen, heidän suhteensa ei ollut hyvä. Joululomien takia Mária lapsineen sai lisää aikaa turvakodissa asumiseen tammi-kuun puoliväliin saakka ja, koska muita vaihtoehtoja ei ollut, he muuttivat sen jälkeen Márian isän luo.

Johtuen siitä, että muutto tapahtui pian matematiikan opettajan kanssa käydyin kärhämän jälkeen, Mária ei katsonut olevansa riittävän vahva kestääkseen kahden tunnin

matkaa saattaessaan lapsia heidän vanhaan kouluunsa sekä jatkuvia riitoja isän kanssa kotitöihin ja rahaan liittyen. Isä oli iloinen saadessaan pitkästä aikaa "naisen taalon" ja jätti kaikki kotityöt Márian hoidettavaksi sanoen, että jos tämä ei selviytyisi niistä yksin, pyytäköön apua tyttäreltään, sillä "tyttärenkin oli aika oppia naisten työt". Isä oli työkyvyttömyyseläkkeellä⁶, ja vietti suurimman osan ajastaan television ääressä nuokkuen tai pubissa. Usein hän palasi kotiin juovuksissa ja nalkutti Máriaalle ja tämän tyttärelle kotitöistä. Márian mukaan isä ei lyönyt heitä, mutta huusi ja kiroili paljon.

Heidän välilleen kehkeytyi vakavampi konflikti rahaan liittyen. Mária oli säästänyt rahaa asunnon vuokraamiseen projektin alusta lähtien. Hän oli yrittänyt säästää 10 000 forinttia kuukaudessa. Mentorin ehdotuksesta huolimatta Mária ei halunnut tallettaa rahoja pankkiin vaan halusi säilyttää ne kotona. Hän piti pankkeja epäluotettavina ja sanoi niiden veloittavan tilistä paljon. Mária ei pitänyt ajatuksesta, ettei hän pääsisi käsiksi rahoihin milloin halusi. Päätökseen vaikutti luultavasti se, ettei hänellä ollut pankkikorttia ja lisäksi hän pelkäsi ongelmia seteliatomaatin käytössä.

Näiden seikkojen vuoksi Mária kätki rahat kotiinsa sen sijaan, että olisi vienyt ne pankkiin, ja vaihtoi rahojen piilopaikkaa usein, jottei isä löytäisi rahoja. Helmikuussa isä kuitenkin löysi piilopaikan ja vei kaikki säästöt, 40 000 forinttia. Kun Mária kysyi rahoista, isä suuttui siitä, että rahat oli piilotettu ja että Mária halusi muuttaa pois. Kiista kuumeni tappeluksi. Lapset pakenivat naapuriin, ja naapuri kutsui poliisin. Poliisi pidätti isän, mutta päästi tämän seuraavana päivänä pois. Kotiin palattuun isä ei jatkanut riitaa, mutta uhkasi, että jos Mária yrittäisi muuttaa pois, hän ilmoittaisi Máriasta poliisille ja kertoisi heille, että riidan aikana Mária oli lyönyt häntä. Muutama päivä tapauksen jälkeen Mária soitti mentorille pyytääkseen apua tähän hätätilanteeseen. Tarinaa kertoessaan Mária vakuutti, että isä oli lyönyt häntä ensin ja että hän oli vain puolustanut itseään. Hänen kasvoissaan ja käsivarsissaan oli ruhjeita, mutta hän ei halunnut lääkärintarkastukseen eikä nostaa syytettä. Mária ei osannut selittää tarkasti, mitä hän

⁵ Opintoneuvoja: ammattilainen, joka avustaa oppilaita, joilla on sopeutumis-, oppimis- ja/tai käyttäytymisvaikeuksia.

⁶ Unkarissa työikäisillä (alle 65-vuotiailla) on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen, jos työkyky on alentunut 67 % eikä tilanteeseen ole nähtävissä parannusta ainakaan vuoteen. Kelpoisuusehtoihin kuuluu myös se, että hakijalla on (iästä riippuen) 2 – 16 vuoden työhistoria. Työkyvyttömyyseläkeläiset eivät voi työskennellä kokopäiväisesti. Jos he ovat töissä, he saavat työskennellä vain rajoitetun ajan ja rajoitetulla palkalla. Huolimatta 5% työllisyyskiintiöstä Unkarissa, nämä henkilöt työskentelevät yleensä vain rajoitetusti työkykyisille henkilöille tarkoitetuissa työpaikoissa. Vuosina 2008 – 2011 Unkarissa oli noin 400 000 – 450 000 työkyvyttömyyseläkeläistä. Eläkkeen suuruus on 1/3 – 2/3 keskimääräisestä kuukausiansiosta.

mentoriltaan halusi, mutta hän toisti kertomuksen kerta toisensa jälkeen, ja oli yhä varsin kiihtynyt. Mentorista tuntui, että Mária halusi purkaa jännitettä ja selvittää, mitä seurauksia olisi siitä, että poliisi oli nyt sekaantunut asiaan. Mentori ehdotti Márialle, että tämä tekisi yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Kerrottuaan säännöistä ja kokemuksistaan muiden asiakkaidensa kanssa mentorin onnistui vakuuttaa Márialle, ettei tämän lapsia otettaisi välittömästi huostaan tapahtuneen takia. Márian olo helpottui ja hän sanoi haluavansa estää vastaavat tapaukset tulevaisuudessa. "Olisi hyvä muuttaa pois mahdollisimman pian. Haluaisin muuttaa takaisin Pestiin. Se olisi parempi niin pojalleni kuin pienelle tyttärellekin."

Tämän jälkeen isä ei enää maininnut poliisia, ja riidat kotona loppuivat. Riita ei alkanut uudelleen sittenkään, kun Mária muutaman päivän kuluttua löysi 30 000 forinttia isänsä patjan sisältä. Hän soitti mentorilleen ja pyysi apua "hyvän pankin" löytämiseksi rahoilleen. Lopulta Mária avasi pankkitilin.

Muutaman päivän kuluttua Márian tavatessa mentorinsa kanssa, mentori kysyi Márialta isän reaktiosta. Mária kertoi, että isä oli varmasti huomannut rahojen kadonneen ja oli vihainen, muttei toistaiseksi ollut sanonut mitään. Mária pelkäsi uutta riitaa ja pyysi siksi mentoria vahtimaan hänen pankkikorttiaan.

Tästä lähtien Mária sai avustuksensa suoraan pankkitililleen, jolta hän nosti tarvitsemansa summan aina kuukauden alussa ja säilytti loput rahat tilillä vuokraa varten. Márian ei ollut onnistunut säästää enää yhtä paljon rahaa isän luokse muuton jälkeen, koska isä tuhlassi suurimman osan eläkkeestään juopotteluun ja jätti taloudenpidon Márian huoleksi. Menot olivat suuremmat kuin mitä turvakodissa asuessaan, ja nyt hänellä oli vielä yksi suu enemmän ruokittavanaan. Maaliskuun lopussa, kun koulutusjakso päättyi, Márialla oli säästöissä 41 000 forinttia, ja hän kertoi mentorille palavansa halusta muuttaa pois.

Osa 3: Ensimmäinen puolivuotiskausi

(lokakuu – maaliskuu, koulutus)/2

Toistuvat riidat ja pitkät koulumatkat rasittivat lapsia. He pärjäisivät koulussa yhä huonommin, ja tämä näkyi etenkin Márian teini-ikäisen, kahdeksatta luokkaa käyvän pojan kohdalla, jonka oli aika tehdä päätös jatko-opinnoistaan⁷. Poika ei halunnut jatkaa opintojaan, mutta omasta kokemuksestaan Mária tiesi, kuinka tärkeää on saada hyvä koulutus. Siksi Mária otti yhteyttä pojan opettajaan keskustellakseen siitä, mihin kouluihin hänen pojallaan olisi hyvät mahdollisuudet, ja miten hän voisi saada motivoitua pojan jatkamaan opintojaan. Tapaamisessa Márialle kerrottiin,

että poika oli lintsannut koulusta⁸ edellisten päivien aikana useita kertoja ja että Márialle oli jo lähetetty asiasta kirje, jota tämä ei ollut vielä saanut. Opettaja kertoi, että 50 luvattoman poissaolon jälkeen koulun pitäisi ilmoittaa asiasta kaupungin johtavalle viranhaltijalle⁹, ja holhousoikeus todennäköisesti määräisi lapsen holhouksen alaiseksi. Poliisin tappelun vuoksi helmikuussa tekemän ilmoituksen takia ja koska Mária oli pyytänyt apua mentorinsa ehdotuksen mukaisesti, lastensuojeluviranomaiset¹⁰ kävivät jo nyt säännöllisesti Márian perheen luona. He tutkivat

⁷ Unkarissa opetusvelvollisuus koskee 6–18-vuotiaita. Vuoden kestävän pakollisen esikoulun jälkeen lapset aloittavat peruskoulun 6–7-vuotiaina. Peruskoulua käydään yleensä kahdeksan vuotta ja lukiota neljä vuotta. Joskus oppilaat menevät lukioon neljännen tai kuudennen luokan jälkeen, jolloin lukiot ovat 6- tai 8-vuotisia. Jotkin toisen asteen oppilaitokset ovat yli nelivuotisia, esimerkiksi kaksikieliset koulut ja ammattikoulut, koska niissä kouluissa lapset saavat korkeampitasoista kieliovetusta tai oppivat ammatin. Toisen asteen teknilliset, ammattiin tähtäävät opinnot alkavat 10. luokan jälkeen ja kestävät kolme vuotta.

⁸ Koulun pitää ilmoittaa vanhemmille heti kun lapsi on luvattomasti pois koulusta. Kymmenen luvattoman poissaolon jälkeen koulu ottaa yhteyttä lapsen vanhempiin lastensuojeluviranomaisten avulla. Kun luvattomia poissaoloja on 30, koulu ilmoittaa asiasta pieniä rikkomuksia käsittelevälle viranomaiselle ja uudelleen lastensuojeluviranomaisille. 50 luvattoman poissaolon jälkeen koulun rehtori ilmoittaa asiasta vastaavalle koulun virkamiehelle ja viranomaisistaholle. Näissä tapauksissa alle 16-vuotias lapsi on pakko "ottaa suojeluun" (ks. alaviite nro 10).

⁹ Unkarissa tätä kaupungin johtavaa viranhaltijaa sanotaan notaariksi. Heillä on lainopillinen tutkinto, ja he ovat virallisesti kaupungin virastojen toiminnallisia johtajia.

¹⁰ Lastensuojelu: lasten etuja suojeleva palvelu, joka sosiaalityön keinoin ja työkaluin edistää lasten fyysistä ja henkistä terveyttä ja helpottaa heidän kotikasvatustaan. Lastensuojelun tarkoitus on estää lasten joutuminen vaaraan, ratkaista mahdollisesti syntyneet vaaratilanteet ja auttaa palauttamaan vanhemmilta huostaan otetut lapset takaisin kotiin.

erityisesti kotiväkivallan seuraamuksia, sillä äidin joutuminen väkivallan kohteeksi lasten edessä voi jo itsestään olla riittävä peruste sille, että lasten todetaan olevan vaarassa¹¹. Nämä uudet lastensuojelua ja lasten koulunkäyntiä koskevat näkymät pelästyttivät Márian. Poissaoloista kuultuaan hän taas kauhistui, maininta lasten ottamisesta "suojaan"¹² muistutti hänen omasta lapsuudestaan laitoksessa, eikä hän halunnut menettää lapsiaan.

Kotiin palattuaan Mária kuulusteli poikaansa ja uhkasi antaa hänet yhteiskunnan huostaan, jos hän jatkaisi lintsaamista. (Myöhemmin Mária sanoi mentorilleen, ettei ollut tarkoittanut sitä, hän oli vain ollut vihainen.) Väittely karkasi käsistä, poika löi äitiään ja häipyi kodista. Mária soitti epätoivoisena mentorilleen, eikä uskaltanut ottaa yhteyttä lastensuojeluun, koska hän pelkäsi, että poika määrättäisiin välittömästi laitokseen.

Mentori toimi sovittelijana Márian ja lastensuojelun välillä ja kertoi lastensuojelulle Márian suunnitelmista sekä hänen edistymisestään projektissa. He sopivat, että pojan piti tavata viikoittain lastensuojelun psykologi¹³, osallistua tukiopeutukseen ja suostua hakeutumaan jatko-opintoihin. Mária pitäisi säännöllisesti yhteyttä kouluun ja lastensuojeluun.

Tämän jälkeen Mária vei poikansa psykologille. Toisinaan hän oli mukana istunnoissa elvyttääkseen suhteen poikaansa. Välillä he myös osallistuivat perheille järjestettyyn harrastustoimintaan. Lisäksi psykologin vastaanotolla vuoroaan odottaessaan poika ystävystyi muiden lasten kanssa, jotka saivat hänet mukaan lastensuojelun näytelmäryhmään, millä oli häneen myönteinen vaikutus. Poika sai tukiopeutusta unkarin kielestä ja historiasta välttääkseen repputtamisen, sillä hän oli jo kertaalleen jäänyt seitsemännelle luokalle. Opettaja keskusteli säännöllises-

ti Márian ja hänen poikansa kanssa. Lopulta poika päätti jatkaa opintojaan ja valmistua puusepäksi tai sähköasentajaksi¹⁴, ja niin hän lähetti hakemukset muutamaan oppilaitokseen. Tällä välin Márian mentori etsi heille väliaikaista asuntoa samalla, kun Mária säästi rahaa asunnon vuokrausta varten.

Tapauksen yhteydessä Mária kertoi seuraavaa lapsuudestaan ja nuoruudestaan:

"Äitini kuoltua minut lähetettiin laitokseen Julin kanssa. Juli on siskoni. Siellä meidän piti opiskella, ja silloin pidin opiskelusta. Ajattelin myös, että siellä ollessani voisin oppia ompelemaan. Se on hyvä työ ja muistan, että kotona ollessamme Julilla oli vanhempi ystävä, joka työskenteli vaatetehtaassa. Myös kotona hän ompeli itselleen hienoja pukuja!

"Osaan ommella hyvin, opin sen hyvin. Todistusta minulla ei siitä ole, koska tutustuin Gézaan ja menin naimisiin ennen kouluvuoden loppua. Olin 17-vuotias. Géza oli 27-vuotias tai vähän vanhempi. Hän oli hieno pukumies ja hänellä oli jopa kultaketju. Hän vei minut elokuviin ja näytti minulle huoneiston, jossa voisimme asua, jos menisin naimisiin hänen kanssaan. Se oli vastakalustettu hieno asunto, jonka keittiössä oli pououdet astiat.

"Kun lähdin laitoksesta, emme muuttaneetkaan sinne vaan vanhaan taloon, missä meillä oli vain yksi huone. Muut huoneet kuuluivat toiselle kaverille ja Géza lupaili lupaamisestaan, että hän saisi toisen kodin valmiiksi ja muuttaisimme sinne. Hän ei ollut useinkaan kotona, hänellä oli aina kiire eikä hänellä ollut aikaa olla minun kanssani. Sitten tulikin raskaaksi. Itkin aina huonoa tilannettani, vaikka se oli hyvä tilanne verrattuna siihen, minkälaiseksi se muuttui lapsen syntymän jälkeen.

¹¹Lasten joutuminen vaaraan: jos lapsi näyttää olevan (fyysisessä, henkisessä, emotionaalisisa jne.) vaarassa, lastensuojelu ehdottaa kaupungin viranomaisille, että lapsi tulisi ottaa holhouksen alaiseksi. Vanhempien on tällöin pakko tehdä yhteistyötä lastensuojelun kanssa, ja jos yhteistyö ei toimi, he voivat menettää lapsen: lapsi otetaan huostaan.

¹²"Suojeluun ottaminen" on lastensuojeluun kuuluva viranomaistoimenpide. Jos vanhempi tai muu laillinen huoltaja ei pysty tai haluaa estää lapsen joutumista vaaraan käyttäen apunaan yhteiskunnan tarjoamia palveluja, ja jos on hyvä syy olettaa, että lapsen positiivinen kehitys voitaisiin avun myötä varmistaa perheessä, kaupungin johtava viranhaltija ottaa lapsen "suojeluun".

¹³Lastensuojelu oli ehdottanut tätä jo aikaisemmin helmikuussa tapahtuneen tappelun yhteydessä. Mária oli osoittanut halukkuutensa, mutta terapiaa ei ollut vielä alkanut.

¹⁴Molemmat pätevyudet voi hankkia tavanomaisissa ammattikouluissa (teknisissä kouluissa) kahdessa vuodessa luokkien 9 ja 10 suorittamisen jälkeen. Lapsen päätös on tärkeä osittain siksi, että lasten tulee käydä koulua 18 vuoden ikään saakka, ja osittain siksi, että julkiseen ammattikouluun ei voi hakea 21. ikävuoden jälkeen; sen jälkeen heidän pitää osallistua aikuiskoulutukseen. Näistä kursseista osallistujien pitää kuitenkin yleensä maksaa.

"Mutta Gézalla ei riittänyt kärsivällisyyttä. Me emme vaihtaneet asuntoa, ja kun kysyin miksi, hän löi minua"¹⁵. Myöhemmin hän löi minua, vaikken kysyntykään ja vaikka minä maksoin laskut"¹⁶.

Mária ei kerro kuinka hän "maksoi laskut" aviomiehensä puolesta, eikä vastaa kysymykseen muutenkaan avoimesti. Hän jatkoi kertomustaan ikään kuin kysymystä ei olisi ollenkaan esitetty. Mentori ei enää kysynyt asiasta. Oletettavasti ensimmäinen aviomies pakotti hänet prostituutioon.

Mária pakeni kotoaan poikansa kanssa sisarensa luo 19-vuotiaana. Sisko asui oman perheensä ja aviomiehensä vanhempien kanssa pienellä maatilalla. Mária otettiin vastaan, mutta siskon anoppi ei hyväksynyt häntä, koska hän ei osannut tehdä maataloustöitä, ei osannut laittaa ruokaa, oli jättänyt aviomiehensä ja vielä koska anopin oma aviomies flirttaili Márian kanssa. Mies teki Márialle ehdotuksia, mutta Mária torjui hänet. Siitä lähtien Mária etsi jatkuvasti töitä, koska hän halusi kovasti palata pääkaupunkiin.

Muutamassa kuukaudessa Mária löysi työn siivoojana ja muutti lapsen kanssa ensin sukulaisten luo ja myöhemmin vuokra-asuntoon. Pian hän tutustui tulevan tyttärensä isään, jonka kanssa hän ei avioitunut (hän ei ollut ollut virallisesti aviossa myöskään ensimmäisen "aviomiehensä" kanssa, mies vain tunnusti olevansa lapsen isä tämän syntyessä). Uusi suhde toimi aluksi hyvin. Mies ei lyönyt häntä ja kohteli lastakin hyvin. Molemmat kävivät töissä ja he asuivat kaupungin laidalla pienessä, miehen vanhemmiltaan perimässä talossa, johon kuului puutarha. Má-

riasta tuntui, että hänen elämänsä oli nyt vakiintunut. He halusivat molemmat yhteistä lasta – tytär syntyi heidän asuttuaan yhdessä kahden vuoden ajan, ja mies tunnusti olevansa lapsen isä¹⁷. Lapsen syntymän jälkeen mikään ei vähään aikaan muuttunut. Sitten mies alkoi pelata korttia ja käyttää peliautomaatteja – ensin vain satunnaisesti, sitten yhä useammin, kun hävityt rahasummat kasvoivat. Toisinaan Mária sai miehen kiinni tämän ottaessa suuria summia perheen rahoista, ja kuulusteli tätä. Näissä tilanteissa mies alkoi puolustautua ja lupasi joko voittaa rahat takaisin tai lopettaa pelaamisen.

Mies ei pystynyt kuitenkaan lopettamaan pelaamista, vaan otti salaa lainoja valtavilla koroilla taloa vastaan. Huomattuaan, ettei pystyntykään maksamaan velkojaan, mies katosi. Mária etsi miestänsä pitkään ja tunnusti mentorilleen, että vieläkin toivoo löytävänsä miehen elossa jonain päivänä. Kumppanin velkojat heittivät Márian ja lapset ulos talosta – Mária kertoi, että he olisivat voineet jäädä taloon, jos hän olisi ollut halukas maksamaan velkoja työllään, mutta "hän ei halunnut seistä nurkassa"¹⁸. Siitä lähtien he asuivat naisten turvakodissa ja muutama viikko muuton jälkeen Mária menetti myös työnsä.

Mária olisi halunnut vuokrata oman asunnon ja tuntea itsensä "vapaaksi", mutta hänellä ei ollut varaa vuokraenakkoon. Hän pelkäsi myös liikaa holhousoikeutta voidakseen ottaa vastaan tilapäisen asumisoikeuden turvakodissa. Kuitenkin Pestissä oleva turvakoti oli lasten kannalta ihanteellinen, sillä sen ansiosta Mária pystyi osallistumaan huhtikuussa alkavaan harjoitteluun.

¹⁵Unkarissa ei ole mitään "virallisia" tilastoja perheväkivallasta. Naisten oikeuksia puolustavien ryhmien (Nők a Nőkért az Erőszak Ellen – NANE, naisten oikeuksia puolustava järjestö, Amnesty International, Patent Association, Patriarkaattia vastustava järjestö) keräämistä tiedoista ilmenee, että keskimäärin yksi nainen viikossa (72 naista vuonna 2011) ja yksi lapsi kuukaudessa kuolee perheväkivallan vuoksi. Poliisin tilastojen mukaan 21 % murhista ja 16 % vakavista ruumiinvammoista on nykyisen tai aiempien puolisoiden/kumppanien aiheuttamia. Ongelma ei ole sen enempiä järjestelmän kun lakienkaan hallinnassa. Tätä tapauskertomusta kirjoitettaessa oli parhailaan käynnissä neuvottelut perheväkivallan määrittelemisestä erilliseksi rikosnimikkeeksi johtuen kansalaisten pyynnöstä ja mielenosoitusten vaikutuksesta.

¹⁶Unkari liittyi New Yorkin sopimukseen vuonna 1950, teki prostituutiosta laitonta ja ryhtyi kouluttamaan seksityöntekijöitä eri ammatteihin. Ongelma ei tietenkään kadonnut kaduilta, vaan aiheutti järjestäytyneitä rikollisuutta. Lisäksi hallituksen vaihduttua ja työttömyyden kasvaessa prostituution uhrien määrä kasvoi. Seksi maksua vastaan alle 18-vuotiaan kanssa on rikos. Kuitenkin tällä hetkellä prostituutio on laillista, jos sitä harjoitetaan yritystoiminnan osana joko yksityiskodeissa tai merkityillä alueilla ja jos maksettu summa merkitään kuittiin tai laskuun. Kuitenkin sutenööritoiminta ja paritus ovat rikollista toimintaa. Tilanteesta on vain vähän tilastoja, mutta niiden mukaan pääkaupungissa on tuhansia prostituoituja. Useimmat naiset eivät toimi itsenäisesti vaan sutenöörien alaisina, tai aviomies, kumppani tai muu miespuolinen sukulainen pakottaa heidät prostituutioon. Viime vuosina nuorten (alle 18-vuotiaiden) prostituoitujen määrä on kasvanut voimakkaasti.

¹⁷He eivät olleet naimisissa, ja Unkarissa, jos lapsen vanhemmat eivät ole aviossa, isän pitää tunnustaa kirjallisesti, että lapsi on hänen (hän on vastuussa lapsesta).

¹⁸Mária vihjasi, että mies halusi hänen tekevän töitä prostituutuna.

Osa 4: Toinen puolivuotiskausi

(huhtikuu – syyskuu, harjoittelujakso)

Mentorin avustuksella Mária ja lapset onnistuivat muuttamaan naisten turvakotiin huhtikuun lopulla. Márian isä oli vihainen heidän lähdöstään, eikä puhunut heille kuu-kausiin. Jos Mária yritti soittaa isälle, tämä ei vastannut puhelimeen.

Lastensuojelun ja koulun kanssa tehty sopimus toimi hyvin. Poika kävi säännöllisesti psykologin vastaanotolla ja näytelmäryhmässä ja otti yksityistunteja. Toukokuuhun mennessä tulokset näkyivät koulumenestyksessä ja käyttäytymisessä. Myös Márian suhde poikaan parani, koska Márian esimerkki vakuutti pojan siitä, että taitoja kannattaa hankkia. Poika haki ammattikouluun saadakseen puusepän tai sähköasentajan pätevyyden. Koulumenestyksen ansiosta hänet hyväksyttiin puuseppälinjalle. Mária katsoi tämän olevan osaksi omaa ansiotaan, mikä lisäsi hänen luottamustaan omiin kykyihinsä äitinä. Poika hengaili vähemmän kavereidensa kanssa, ja silloinkin koulun jälkeen eikä koulupäivän aikana. Mária epäili silti, että poika kaveerasi väärien ystävien kanssa ja voisi alkaa juopotella, mutta toistaiseksi ei ollut vaaraa siitä, että viranomaiset puuttuisivat asiaan ja ottaisivat pojan huostaan. Kesäkuussa poika päätti kahdeksannen luokan ja tytär toisen luokan hyvällä menestyksellä.

Noihin aikoihin Mária kertoi lapsuudestaan seuraavaa:

"Kuten olen kertonut, äidin kuoleman jälkeen päädyin lastenkotiin. Olin silloin 8, ja Juli oli 13. Sedästäni tuli veljeni Lajosin huoltaja, koska Lajos teki töitä tämän rakennustyömaalla. Setä oli yrittäjä, ja pystyi ottamaan Lajosin töihin. Hänen avullaan Lajosista tuli ammattitaitoinen muurari, he muuttivat yhdessä Wieniin ja myöhemmin Kanadaan, koska setäni joutui vaikeuksiin ja hänen piti paeta. Mutta he olivat hyviä työntekijöitä. Setä otti mukaansa myös vaimon, ja siitä lähtien koko perhe on asunut siellä.

Juli ja minä jäimme tänne lastenkotiin, koska isälleni ei annettu lupaa kasvattaa meitä. Ensiksi meille kerrottiin, että meidät otettiin huostaan, koska isäni oli työtön. Hän invalidisoitui pudottuaan rakennustyömaalla tikkailta. Se ei ollut setäni työmaa, itse asiassa setä oli vihainen siitä, että isäni teki töitä jollekin toiselle. Tästä huolimatta setäni

auttoi Lajosia. Siitä eteenpäin isäni juopoteli. Kyllä hän aiemminkin joi, mutta äidin eläessä hän oli hauska juoppo, äidin kuoleman jälkeen hänestä tuli aggressiivinen juoppo. Juopotellessaan hän löi minua emmekä nähneet häntä moneen päivään. Kotona Julin kanssa kaikki oli kunnossa, mutta sitten tulivat viranomaiset ja laittoivat meidät lastenkotiin.

Juli oli minulle kuin äiti, hän suojeli minua kaikilta. Hän jopa auttoi minua läksyjen teossa, koska hän oli hyvä lukemaan, minä taas en. Kun minä päätin kahdeksannen luokan, Juli sai töitä kampaamossa. Siellä hän tapasi maalaisen. En tykännyt Pistasta yhtään, mutta en onnistunut estämään Julin avioitumista Pistan kanssa¹⁹. He muuttivat Újfehértóon maatilalle, jossa Pistan vanhemmat asuivat. Kävin siellä kerran lapseni kanssa, ja toista kertaa en sinne mene. Nuo ihmiset eivät tykkää mustalaisista. He hyväksyivät Julin vain koska hän on vaaleaihoinen. Niin kauan kuin hän pitäisi asian salassa, ihmiset eivät edes tiedä hänen olevan mustalainen.

*Siksi en halua lasteni joutuvan lastenkotiin, koska olin siellä itse, eikä se ollut mukava paikka. Mutta joskus minusta tuntuu, että se olisi parempi heille, koska en osaa kasvat-
taa heitä, olen siihen liian tyhmä. No, en satuta heitä, haluan heille vain kaikkea hyvää..."*

Harjoittelujakso suoritettiin osittain kesäloman aikana, mikä teki siitä Márialle vaikean. Lapset eivät voineet olla turvakodissa ilman äitiään, ja Mária sai mahdollisuuden tehdä iltavuoroja marketissa. Onneksi aikaisempi ryhmän jäsen, myös romani, jonka kanssa Mária tuli heidän yhteisen taustansa vuoksi hyvin toimeen, muutti naisten turvakotiin. Naisella oli viisivuotias lapsi ja hän teki töitä samassa kaupassa, joten he pyysivät pomoaan järjestämään työajat niin, että toinen pystyi huolehtimaan lapsista toisen ollessa töissä. Pomo oli hyvin kannustava – osittain projektin ansiosta – joten järjestely toimi hyvin projektin päättymiseen saakka. Tällä puolivuotiskaudella Mária osallistui myös henkilökoh-
taisen kehityksen koulutukseen ja työnhakuseminaareihin. Hän oppi kirjoittamaan CV:n ja hakemuskirjeen sekä sen, miten "myydä" taitojaan haastattelussa. Mutta hänellä tuskin olisi juurikaan mahdollisuuksia käyttää näitä taitoja

¹⁹Márian kielellä tämä tarkoittaa, että hän muutti asumaan muun kuin romanin kanssa. Sana "maalainen" ei välttämättä tarkoita, että kyseessä olisi ollut maanviljelijä vaan sitä, että hän ei ollut romani. Unkarilaiset romanit käyttävät nimityksiä "gádzsó" (maalainen) tai "inas" (palvelija) muista kuin romanitaustaisista ihmisistä. "Avioituminen" tai "naimisiin meneminen" ei kerro siitä, menivätkö he virallisesti naimisiin vai muuttivatko he vain yhteen. Unkarin romanit puhuvat "naimisiin menemisestä", kun tyttö viettää ensimmäisen kerran yön miehen luona. Siitä lähtien yhteisö katsoo heidän olevan aviopari – siitä huolimatta, etteivät he ole virallisesti naimisissa.

tosielämässä, sillä hänen nimestään näkyi heti hänen romanitaustansa. Kun Mária soitti työntekijää hakeviin yrityksiin, hänelle sanottiin usein heti, että he olivat jo löytäneet jonkun²⁰. Mária oli vakuuttunut siitä, että tällä oli tekemistä hänen romanitaustansa kanssa.

Kesän loppupuolella Márian poika auttoi häntä joskus: kävi ostoksilla tai piti huolta siskostaan. Muutaman viikon ajan poika teki epävirallisesti²¹ töitä rakennustyömaalla, mikä teki hänelle hyvää. Poika tunsikin olevansa aikuinen, koska aikuiset hyväksyivät hänet, ja hän myös tienasi vähän rahaa,

jolla osti käytetyn tietokoneen. Aluksi Mária oli vihainen siitä, ettei poika antanut rahoja hänelle, mutta sitten hän rauhoittui todetessaan, että tietokonetta tarvittiin opinnoissa.

Kun lapset syyskuussa aloittivat uuden kouluvuoden, perhe asui vielä naisten turvakodissa. Kuun loppuun mennessä Mária oli kuitenkin säästänyt 70 000 forinttia, joka saataisi riittää asunnon vuokraamiseen, ja siksi Mária halusi muuttaa. Mentorin avulla he löysivät asunnon, jossa tämä summa riitti vuokraennakoksi.

Osa 5: Kolmas puolivuotiskausi

(lokakuu – maaliskuu, työnhaku ja työpaikan löytäminen)

Perhe muutti vuokra-asuntoonsa lokakuussa. Vaikka vuokranantaja jalomielisesti alensi kahden kuukauden vuokraennakkoa 10 000 forintilla, hän ei oikein luottanut romaninaiseen kahden lapsen kanssa. Häntä huolestutti se, että he eivät ehkä pystyisi maksamaan vuokraansa ja että sitten hän ei pääsisi heistä millään eroon. Tämän vuoksi hän ei antanut perheen rekisteröityä asuntoon. Siitä johtuen Mária puolestaan ei saanut paikallisviranomaisilta vuokratukea, johon hänellä oli tulotasonsa perusteella oikeus. Tulojensa vuoksi hän ei saanut mitään avustuksia. Mentorin avustuksella hän anoi lapsenhoitotukea sen alueen paikallisviranomaisilta²², jonne hänet oli rekisteröity viimeisimmän pysyvän osoitteensa perusteella. Tämä auttoi Máriaa hieman, vaikka hänellä oli yhä rahaongelmia.

Lokakuussa Mária aloitti työt toisessa kaupassa, joka kuului samaan markettien ketjuun kuin marketti, jossa hän oli suorittanut harjoittelun. Virallisesti hänen työnsä kuului hyllyjen täyttämistä, mutta enimmäkseen hän joutui siivoamaan. Tämä ei tyydyttänyt Máriaa, koska hän ei voinut käyttää vasta hankittua pätevyyyttään, josta hän oli hyvin ylpeä. Hän yritti jatkuvasti löytää uuden työpaikan. Tyytymättömytensä vuoksi – Márian mielestä työ oli "hänen taitotasonsa alapuolella ja nöyryyttävää" – hän joutui jatkuvasti vastustusten esimiehensä ja toisinaan työtovereidensa kanssa.

Useimmat muista työntekijöistä kuitenkin pitivät hänestä, koska hän oli hauska ja itsevarma. Mária sai potkut työstä lokakuun lopulla, ennen koeajan päättymistä. Mária oli täysin varma, että tällä oli tekemistä hänen taustansa kanssa. Hän meni välittömästi mentorinsa luokse ja sanoi:

"...Minulle luvattiin, että saisin olla myymäläapulainen. Mutta saan vain likaisia töitä, minne tahansa menenkin. Niin, jos he ylipäätään puhuvat minulle, jolleivät lähetä minua heti tieheni, koska olen mustalainen. Tässä kaupassa pömsä sanoi, että täyttäisin hyllyjä, koska heidän kuulemansa mukaan olin hyvä siinä ja yhtään myymäläapulaisen paikkaa ei ollut vapaana. Vastasin että se on OK, vaikka se ei ollut sitä mitä olin oppinut. Ja sitten kun saavuin paikalle, vuoropäällikkö sanoi: 'Mária, mene siivoamaan wc:t'. Keneksi he minua luulevat? Sain, että en ottanut tätä työtä vastaan siivottakseni vaan asetellakseni tuotteita hyllyihin. 'Mutta mitä on tehtävissä, jos tällä hetkellä ei ole tuotteita hyllyihin pantaviksi?' – hän sanoi – 'voit laittaa tuotteita hyllyihin sitten kun ne saapuvat'. Olenko orja? Sitäkö varten opiskelin? Kerro rehellisesti, olisitko sinä sietänyt tätä vaieten? Vai kelpaako mustalainen vain tähän? Luuttuamaan sontaa? Mutta enää hän ei pannut minua luuttuamaan sontaa. Mutta siitä lähtien mikään, mitä tein, ei kelvannut hänelle..."

²⁰Yleiset epäluulot romaneita kohtaan aiheuttavat usein syrjintää myös työnhaussa. On esimerkiksi tyyppistä, että työnhakija, jolla on romanitaustaan viittava sukunimi (Kolompár, Rézműves, Lakatos, Kóti, Jóni...), torjutaan heti puhelimesta, tai henkilöä, jonka ulkonäössä on romanipiirteitä, ei kutsuta ollenkaan haastatteluun.

Koska tasavertaista kohtelua valvova viranomaislainen suhtautuu vakavasti näihin tapauksiin ja useat järjestöt tutkivat tällaista syrjintää, torjunta ei ole enimmäkseen avoimen rasistista. Useimmiten he yksinkertaisesti sanovat, että paikka on jo täytetty.

²¹Työskentely ilman rekisteröitymistä vero- ja vakuutusviranomaisille.

²²Kyseessä oli sen asunnon osoite, jossa he asuivat yhdessä tyttären isän kanssa.

Ensimmäisen yhteenoton jälkeen Mária kävi useita kiihkeitä keskusteluja vuoropäällikön kanssa. Vasta useiden mentorin kanssa pidettyjen istuntojen jälkeen hänelle alkoi valjeta, että tämä saattoi olla pääsyy siihen, että hän menetti työnsä.

Tuohon aikaan Mária ja mentori tapasivat tavallista useammin – vaikka vain muutaman minuutin ajan, mutta useita kertoja viikossa. Tämä johtui pääasiassa siitä, että Máriaa pelotti työttömyydestä johtuva asunnon menettäminen, ja mentori pelkäsi, että jos näin kävisi, Mária antaisi kokonaan periksi. Kun mentori rohkaisi häntä etsimään uuden työn, hän sanoi: *"Toistelet vain että kaikki menee hyvin. Mikään ei mene hyvin... minua ei oteta töihin minnekään. Kaikki näkevät vain, että olen mustalainen. Tiedät oikein hyvin, kuinka monta hakemusta olen tehnyt. Lomat ovat tulossa, siihen mennessä olen lasteni kanssa sillan alla. Luultavasti olisi parempi kuolla, koska en anna heidän viedä lapsiani. Vain kuolleen ruumiini yli!..."*

Mentori vakuutti, että niin kauan kuin työllistymistuki auttoi Máriaa, tämä voisi aina löytää uuden työn. He laskivat Márian tulot ja menot, jotta tämä voisi priorisoida kulujaan. He myös kertoivat, mitä Mária oli oppinut koulutuksessa – kuinka työtä haetaan, kuinka esittäydytään ja kuinka toimitaan työhaastattelussa. Mentori otti myös yhteyttä perheneuvonnan psykologiin ja kertoi tälle, että vastaanottoja pitäisi järjestää myös Máriaalle, ei vain hänen pojalleen.

Márian lapset pärjäivät hyvin: tyttären suoritukset paranoivat kolmannella luokalla, hänen lukutaitonsa parani kesäkoulun ansiosta, ja pojaltakin uuden kouluvuoden aloitus onnistui hienosti. Vaikka poika ei nähnyt paljoa vaivaa opintoihinsa, hän ei ollut niissä huonokkaan, ja uudessa koulussa hän sai nopeasti uusia ystäviä. Kotona hän yritti täyttää "aikuisen miespuolisen perheenjäsenen" roolin suojelemaalla ja auttamalla muita; hänestä tuli kärsivällisempi ja auttavaisempi. Poika kävi edelleen psykologin vastaanotolla. Psykologin mielestä se oli tarpeen vielä muutaman viikon ajan, jotta poika ehtisi sopeutua uuteen kouluunsa.

Noin kuukauden kuluttua, marraskuun lopulla, Mária löysi työn työllistymistuen avulla. Väliaikaisen työn oli määrä

jatkaa joulukuun 24. päivään asti, ja tehtävänä oli lahjojen myynti joulumarkkinoilla. Mária piti työstään ja valitti vain kylminä päivinä. Hän nautti myyntityöstä ja asiakkaiden kanssa juttelemisesta, ja juuri tästä kaupan omistaja piti Máriaassa. Kaupan omistaja tarjosi Máriaalle työtä Szentendren kaupassaan tammikuusta lähtien. Mária oli innostunut, mutta häntä huolestutti se, että puolentoista tunnin matka kahdesti päivässä voisi olla liian rankkaa. Mária jätti tämän vaihtoehdon avoimeksi, viimeiseksi oljenkorrekseen – hän ei vastannut heti kieltävästi, vaikka ensin hänen vaitonsa olisi käskenyt tekemään niin.

Tammikuussa kaupan omistaja ei soittanut. Mária ei löytänyt pätevyyttään vastaavaa työtä. Hänet joko torjuttiin puhelimesta heti esittäytymisen jälkeen, tai haastatteluun saapuessaan hän sai heti tietää, että paikka "oli jo täytetty". Lukuisten hylkäysten jälkeen Mária otti vastaan työn, johon hän oli ylipätevä: hänestä tuli ruokakaupan siivoaja. Mária oli oppinut virheestään: tällä kertaa hän ei valitellut työn nöyryyttävyttä. Mutta sen tuloksena hän kääntyi taas sisäänpäin, hänestä tuli jopa vähän ujo.

Mentori suositteli, että Mária kääntyisi tasa-arvoista kohtelua valvovan viranomaisen puoleen tai että hän pyytäisi etnisten vähemmistöjen lakitoimistoa edustamaan häntä oikeusjutussa rotusyrjinnästä. Mutta Mária ei halunnut oikeusjuttua, hänestä tuntui, ettei hän jaksaisi läpikäydä oikeusprosessia. Niinpä hän ei taistellut oikeuksiensa puolesta – vaikka mentori yritti taivutella häntä siihen monissa pitkissä keskusteluissa²³.

Márian työtoverit pitivät aluksi etäisyyttä, mutta Márian itseluottamus ja auttamisen halu saivat heidät avautumaan. Hänen kova työntekonsa ja etäinen asenteensa esimiehiä kohtaan olivat myös tekijöitä, jotka saivat työtoverit avautumaan hänelle. Maaliskuun toisella puoliskolla Máriaalle tarjottiin työtä myymäläapulaisena erään toisen työntekijän siirtyessä eläkkeelle. Mária allekirjoitti uuden sopimuksen, koska edellisen koeaika oli juuri päättymässä. Niinpä hän aloitti koeajan uudessa tehtävässään. Mária oli tyytyväinen ja innostunut, ja hän toivoi täyttävänsä kaikkien odotukset myös myymäläapulaisena.

²³Tasa-arvoista kohtelua valvova viranomainen EBH ryhtyy loukatun osapuolen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan toimenpiteisiin, jos tasa-arvoisen kohtelun periaatetta on oletettavasti loukattu. Menettelyssä syrjinnästä syytetyn osapuolen tulee todistaa, ettei syrjintää ole tapahtunut. Jos syrjintää todistetaan tapahtuneen, sanktiot vaihtelevat syrjivän tilanteen muuttamisesta suurin sakkoihin (jopa 6 miljoonaa Unkarin forinttia). Tätä summaa ei makseta syrjinnän kohteeksi joutuneelle henkilölle, mutta työoikeus hyväksyy EBH:n päätökset todisteena, joten hyvitystä voidaan vaatia oikeusteitse. "Nemzeti Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda" (valtakunnallinen lakitoimisto etnisille vähemmistöille) on voittoa tavoittelematon organisaatio, joka muun muassa edustaa syrjinnän uhreja. Tietoja EBH:n ja NEKin toiminnasta löytyy taustatietoja käsittelevän kappaleen tasavertaisia mahdollisuuksia koskevasta luvusta.

Vuokranmaksu ei ollut aiheuttanut ongelmia marraskuun lopun jälkeen. Näin ollen mentori kehotti Máriaa puhumaan vuokranantajalle, koska nyt tämä ehkä luottaisi Máriaan enemmän ja antaisi hänen rekisteröityä osoitteeseen. Mentori suositteli myös, että Mária yrittäisi etsiä käsiinsä lastensa isät ja vaatia heiltä elatusmaksuja – se toisi suuren helpotuksen hänen raha-asioihinsa.

Osa 6: Seuranta (maaliskuusta maaliskuuhun)

Kahden kuukauden kuluttua Mária otti yhteyttä mentoriin ja kertoi, että hän oli pyytänyt apua lastensa isien etsinnässä elatusmaksuja saadakseen. Sosiaalityöntekijä ja lakimies lastensuojelun palvelusta tukivat Máriaa tässä asiassa.

Poliisin avulla pojan isä löytyi. Tämä teki elääkseen pimeitä töitä, joten Márialla ei ollut juuri toivoa saada tältä rahaa. Mutta Mária toivoi, että jos hän veisi asian oikeuteen, valtio maksaisi osan summasta ennakolta²⁴. Prosessin päättyessä asiaan ei ollut saatu minkäänlaisia konkreettisia tuloksia.

Syyskuun lopulla tyttären isä otti yhteyttä sukulaisten avustamana. Isä kertoi puhelimesta, kuin paljon hän kaipasi Máriaa ja tyttärtään. Hän oli töissä ulkomailla ja tarjosi jonkin verran epäsäännöllistä raha-apua. Mária kuvitteli miehen toivovan, että hän ottaisi tämän jonain päivänä takaisin. Ja itse asiassa Mária harkitsikin sitä, koska mies oli pohjimmiltaan hyvä ihminen, muttei hän halunnut päätyä taas kadulle miehen vuoksi. Mies väitti lopettaneensa pelaamisen. Syyskuun lopussa saapuikin ensimmäinen rahausuma, ja sen jälkeen 20 – 25 000 forinttia joka kuukausi. Tämä oli tilanne seurantajakson päättyessä.

Mária sai pitää työpaikkansa, sillä työnantaja oli tyytyväinen hänen työhönsä. Koeajan jälkeen hän sai pysyvän sopimuksen, joten nyt hän pystyisi varmasti maksamaan vuokransa. Pienen palkan vuoksi hänellä oli silti jatkuvia rahaongelmia.

Márian suostumuksella mentori otti yhteyttä NEKI:in (valtakunnallinen lakitoimisto etnisille vähemmistöille), joka tarjoutui edustamaan Máriaa veloituksesta, mikäli tämä haluaisi nostaa syytteen aikaisempia tai tulevia työnantajiaan vastaan EBH:n edessä. Tätä asiaa Mária ei ollut päättänyt seurantajakson loppuun mennessä.

Tytär pääsi kolmannelta luokalta ja siirtyi neljännelle. Poika kävi ensimmäistä vuottaan ammattikoulua ja sai keskimääräisiä tuloksia. Syksyn jälkeen hänen ei enää tarvinnut käydä psykologin luona, mutta hän jatkoi omasta halustaan käymistä näytelmäryhmässä. Perhe piti edelleen yhteyttä perheneuvontaan. Mária tuskin puhui isälleen, mutta sisarensa luona hän vieraili säännöllisesti lastensa kanssa, vaikka he viipyivätkin aina vain muutaman päivän. Sisaren perhe kutsui molemmat lapset luokseen kesälomaksi, ja he tarjosivat Márian pojalle vähän taskurahaa korvauksena avusta peltotöissä. Poika lähti matkaan innostuneena, sai sieltä paikallisia ystäviä, ja päätti hankkia ansaitsemillaan rahoilla moottoripyöräkortin. Hän haaveili myös moottoripyörän rakentamisesta uusien ystäviensä kanssa seuraavana kesänä.

Helmikuussa Mária sai tietää, että hänen tyttärellään oli keliakia. Máriaa huoletti, ettei hän pystyisi maksamaan tyttärensä lääkkeitä ja tämän tarvitsemaan erityisruokavaliota. Mentori otti yhteyttä voittoa tavoittelemattomaan järjestöön²⁵ ja suositteli, että Mária ottaisi yhteyttä paikalliseen terveystieteiden keskukseseen ja yrittäisi saada säätiöltä tukea erikoisruokavaliosta koituihin kustannuksiin.

²⁴ Valtio maksaa ennakolta 14 500 forinttia – mikä on suunnilleen 50 euroa kuukaudessa – lasta huoltavalle vanhemmalle, ja viranomaiset yrittävät myöhemmin perii summan takaisin toiselta vanhemmalta.

²⁵ Keliakiasta kärsivien ihmisen kansallinen järjestö

GUIDE

PROJEKTI

GUIDE -projektin toteutti MetropolisNet verkostoineen. Verkosto koostuu organisaatioista, jotka toimivat kaupunkiseuduilla sosiaalisen osallistamisen, työllisyydenhoidon ja kaupunki-kehityksen parissa.

MetropolisNet EEIG

www.metropolisnet.eu

Yhteystiedot Suomessa

Työllisyydenhoidon palveluyksikkö
Tampereen kaupunki
Hammareninkatu 8 B
33100 Tampere, Finland

fax: +358 40806 3435

www.typpa.fi

Yksikön johtaja

Mika Itänen

mika.itanen@tampere.fi

Yhteyshenkilö

Ene Härkönen

ene.harkonen@tampere.fi

Hanke on rahoitettu Euroopan komission tuella. Tästä julkaisusta vastaa ainoastaan sen laatija, eikä komissio ole vastuussa siihen sisältyvien tietojen mahdollisesta käytöstä.